

Reflexions sobre la Renda Bàsica Universal

Secretaria Nacional de Formació

17 d'abril de 2020

Països Catalans

1. *Introducció*

Després de la Gran Recessió del 2007 una de les propostes polítiques que més ressò va tenir va ser la Renda Bàsica Universal. Podemos la va incloure al seu programa electoral i la irrupció de la formació de Pablo Iglesias a les eleccions europees del 2014 introduïa aquesta controvertida proposta.

Després d'anys de crisi, i havent entrat de ple al sistema polític espanyol (fins i tot formant govern amb el PSOE), la formació morada ha anat oblidant progressivament la proposta. Però la crisi del COVID-19 i les previsible conseqüències que tindrà ha fet ressonar de nou la Renda Bàsica Universal.

Existeixen diferents subsidis que, a primera vista, s'hi poden assemblar. Entre elles la nova proposta del govern PSOE-Podemos: l'Ingrés Mínim Vital. Però, com veurem més endavant, la RBU té unes característiques molt especials i no s'aplica, actualment, en cap país del món.

Tot fa pensar que les conseqüències de la crisi del COVID-19 (que ja venia gestant-se molts abans que arribés el virus) faran trontollar el sistema tal i com el coneixem avui en dia. Possiblement estem davant d'un final de cicle, una transició cap a una nova fase o un canvi de sistema. En qualsevol cas s'aniran succeint diferents propostes, entre elles la Renda Garantida Universal.

El present document no conté una proposta en ferm sobre la Renda Garantida Universal. Només tracta d'oferir algunes reflexions per donar peu al debat polític. Evidentment tot el document s'ha ideat des d'un punt de vista socialista i possiblement hi manquin diferents arguments o reflexions.

Des de la Secretaria Nacional de Formació de La Forja – Jovent Revolucionari fem arribar el següent treball el qual esperem que serveixi per començar a reflexionar i a idear, entre tots, un posicionament polític des de l'independentisme català.

2. Context històric

Després de la II Guerra Mundial

El model social que va sorgir després de la Segona Guerra Mundial aspirava a canviar les coses per poder viure en pau, aquest nou model va inspirar projectes de millora que, globalment, es coneix com “estat del benestar”. El relat que s’ha difós sobre aquest període és trampós i obvia factors clau. El model que es va implementar va manifestar-se de diferents maneres en cada país, però de manera generalitzada es podria dir que tenia com a objectius fomentar el creixement per tal de sortir de les destrosses de la guerra (com el Pla Marshall), recuperar-se de la recessió, etc. Però, malgrat tots aquests factors són certs, el nou model reformista es va aplicar, en bona mesura, amb l’objectiu de calmar a la classe treballadora, especialment a la italiana i francesa, i evitar així la difusió de la propaganda soviètica, incitadora de revolucions i canvis socials. Dit d’altra manera, l’anomenat “estat del benestar” van ser, simplement, concessions que la burgesia va haver de fer per evitar mals majors per a la seva classe.

A l’impuls transformador que inspirava els partidaris d’aquestes reformes s’hi va afegir la preocupació dels estaments dirigits dels països del capitalisme avançat, i en especial dels Estats Units, per frenar amb mesures reformistes un possible avenç del comunisme. Cal entendre que el que els feia por no era tant la potència de la Unió Soviètica com el perill que les idees de transformació social que proposaven els comunistes s’estenguessin per altres països, amb la força que els donava la seva capacitat de crítica dels abusos del capitalisme.

Aquesta por no solament va encoratjar la repressió contra tot el que semblava amenaçar l’ordre establert, sinó que va potenciar també la política del “reformisme de la por”. Després del 1945, i en ple combat contra el comunisme, es va donar de nou impuls a una política que prometia assolir objectius de millora social sense recórrer a la violència revolucionària. L’etapa feliç que van significar les tres dècades que van transcórrer entre el 1945 i la crisi dels anys setanta, amb el desplegament de l’estat del benestar, va ser el fruit d’aquesta situació, que va difondre l’esperança que s’havia iniciat una nova època d’avenç continuat de les millores socials. Una esperança que va contribuir, per altra banda, a la desmobilització del moviment obrer i en va afavorir la derrota posterior.

L’ofensiva neoliberal

El pol capitalista es considerà vencedor de la guerra freda i, a partir de la dècada dels 70, les classes dominants enceten un programa de política econòmica, l’anomenada ofensiva neoliberal. El comunisme, liderat per la Unió Soviètica, va deixar de ser una amenaça pel sistema capitalista i ja no era percebuda com una força exportadora de revolucions. El desarmament ideològic de l’esquerra de finals dels 60 i principis dels 70, combinat amb la decadència de la URSS, va afavorir que la por al comunisme anés desapareixent. L’ofensiva neoliberal va tenir com a màxims exponents a Ronald Reagan als EUA, Margaret Thatcher a Anglaterra o els Chicago Boys (al Xile de Pinochet).

El programa neoliberal va ser (i encara és) un atac frontal al paradigma sorgit de la Segona Guerra Mundial: reducció del sector públic, mercantilització de prestacions socials, regulació (limitació) del

poder dels sindicats, reducció d'impostos (principalment a les rendes riques), fe en l'autoregulació dels mercats (la mà invisible), limitació de l'actuació de l'estat, privatitzacions generalitzades...

Tal i com indica l'economista Josep Manel Busqueta a *L'hora dels voltors* (2013), els canvis que se succeiran en l'àmbit de la producció a partir de la dècada dels anys 70 esdevindria una de les raons que permetria al capitalisme recuperar el dinamisme perdut durant el període de crisi. Gràcies a l'impuls que van jugar les empreses transnacionals es van fer importants modificacions en l'estructura productiva que tendiran a incrementar els processos d'explotació laboral i, per tant, permetran recuperar i incrementar els beneficis dels inversors. Mentrestant, la part de la població treballadora patirà un procés d'empobriment continuat.

Globalització financera

La desregularització liderada per Margaret Thatcher i Ronald Reagan també arriba als mercats financers. Es començà a gestar llavors el que Peter Gowan anomena el "Nou Sistema Wall Street", el qual es crea a partir del pla que va fer del dolar inconvertible la moneda patró internacional. Aquest fet, juntament amb la privatització del risc dels tipus de canvi i la desaparició dels controls de canvi, van crear el context idoni pel sorgiment del nou sistema, o el que també ha estat anomenat com a "globalització financera". Aquest nou sistema tenia un funcionament relativament simple: Wall Street s'introduïa en un mercat, creava una bombolla en els preus, obtenia grans beneficis i després es retirava fent estallar la bombolla. Aquestes operacions es van fer durant els anys 90 a Polònia, la República Txeca o Rússia. Però la bombolla de les "dot.com" va demostrar que també es podien fer als Estats Units sense que suposessin pèrdues pels bancs de Wall Street.

Tal i com descriu Elmar Altvater a *Les plagues del capitalisme* (2010), el sector financer semblava ser totalment independent a les condicions reals, com si hagués esdevingut una economia virtual on els grans beneficis es poguessin crear del no-res.

Els precedents de la Renta Bàsica Universal

Malgrat que la proposta tal i com la coneixem avui en dia va aparèixer fa aproximadament un segle, caldria destacar que l'idea és força més antiga. Les propostes més serioses comencen a sorgir a meitats del segle XX i el terme "renta bàsica" és utilitzat per primera vegada per l'economista d'Oxford G.D.H. Cole. Durant els anys 60 personatges tan diferents com Martin Luther King o Richard Nixon recolzaran la proposta. Fins i tot Milton Friedman, seguidors del qual eren coneguts com els Chicago Boys, va defensar-ne una idea semblant des d'un punt de vista neoliberal. A partir dels 80 es va començar a debatre en diferents països com Holanda o Dinamarca.

Tal i com es detallarà més endavant, la RBU ha estat provada mitjançant alguns experiments a diferents països del món. Entre ells Canadà, Finlàndia o Iran. Molt abans de la crisi del coronavirus ja s'havia posat sobre la taula aquesta proposta. Diferents moviments feministes, sindicats i moviments socials l'han reivindicat en els últims anys i a l'Estat espanyol va ser Podem qui la va incloure al programa electoral de les eleccions europees de 2014, encara que poc a poc ha anat abandonant la proposta.

3. El concepte: Renta Bàsica Universal

La RBU presenta tot un seguit de característiques que la diferencien d'altres rentes. És important establir una definició ja que la RBU ha estat proposada des de diferents sectors ideològics.

Daniel Raventós és Doctor en Ciències Econòmiques i professor titular de la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona. És president de la Red Renta Bàsica, que és la secció oficial de la *Basic Income Earth Network*. Raventós, al llibret "Què és la Renta Bàsica? Preguntes (i respostes) més freqüents", ens proposa la definició següent:

La RB és un ingrés pagat per l'Estat a cada membre de ple dret de la societat o resident acreditat, fins i tot si no vol treballar de forma remunerada, sense prendre en consideració si és ric o és pobre, o dit d'una altra manera, independentment d'altres possibles fonts de renda, i sense importar amb qui convisqui.

- *Pagat per l'Estat: Que és una institució jurídic-política qui efectua el pagament, ja sigui un ens superior a l'Estat (com la Unió Europea) o un d'inferior (com les actuals Comunitats Autònomes).*
- *Cada membre de ple dret o resident: Quantitat monetària que perceben els ciutadans individualment, sense estar condicionada, per exemple, al nivell de pobresa o, discapacitat.*
- *Encara que no es vulgui treballar: Més enllà del treball remunerat (la definició de treball acceptada socialment) i incloent el treball domèstic i el treball voluntari.*
- *Independentment d'altres possibles fonts de renda: La RB la perceben igualment persones riques i persones pobres, no s'imposen condicions addicionals a les de ciutadania o residència acreditada, com també és el cas del dret a vot.*
- *Sense importar amb qui convisqui: Independentment de la forma de convivència (heterosexuals, homosexuals, grups d'amics, diferents generacions, persones amb diferents creences, sense importar el gènere, etc).¹*

També resulta interessant veure com la descriu, de manera força similar, la revista *Iniciativa Comunista*:

La Renda Bàsica Universal és el pagament incondicional i il·limitat en el temps a tots els ciutadans d'un Estat d'una mateixa quantia de diners suficients per viure dignament.

- *Pagament incondicional: No depèn de la situació individual (del nivell d'ingressos, de la situació laboral, etc.) ni exigeix cap compromís al beneficiari, com podria ser la recerca activa de treball. L'únic requisit seria l'edat i, potser, la ciutadania.*
- *El pagament és il·limitat en el temps, que es podria considerar un cas particular del punt anterior.*
- *El pagament no és en espècie: no és un descompte del pagament del lloguer, ni un cupó de menjar, sinó diners.*
- *La quantitat de diners és la mateixa per tots els beneficiaris, independentment de la situació personal.*
- *La quantitat és suficient per viure dignament sense altres ingressos afegits (igual al llindar de pobresa?).²*

¹ Daniel Raventós a Què és la Renda Bàsica? Preguntes (i respostes) més freqüents, El Viejo Topo, 2012.

² Iniciativa Comunista, La Renda Bàsica Universal. Desembre de 2018

(<http://www.iniciativacomunista.org/comunicados-y-convocatorias/1147-la-renta-basica-universal>)

4. Diferències amb altres subsidis: la Renda Bàsica Universal, la Renda Garantida de Ciutadania i l'Ingrés Mínim Vital

	Renda Bàsica Universal	Renda Garantida de Ciutadania	Ingrés Mínim Vital
És universal o està condicionada?	És universal.	Condicionada als ingressos, situació laboral, edat i residència.	Només la poden percebre persones en risc de pobresa extrema.
És il·limitada en el temps o és temporal?	Il·limitada.	Temporal. Cal renovar la sol·licitud cada dos anys.	Possiblement serà temporal per combatre les conseqüències de la crisi del COVID19.
Quina seria la quantitat?	En teoria, la suficient per viure dignament. Alguns defensors diuen que igual al llindar de la pobresa.	150€ mensuals i es modifica en la mateixa proporció en que varia l'indicador de renda de suficiència de Catalunya vigent en cada moment.	Entre 500 i 950€ si hi ha menors a càrrec. (Encara està per definir)
Qui la pot percebre?	Cada membre de ple dret o residència.	Persones que durant els 2 mesos anteriors a la sol·licitud tinguin ingressos inferiors al 100% de l'indicador de renda de suficiència de Catalunya. (L'abril de 2020 se situa en 664€ al mes en dotze pagues).	Aquelles persones amb uns ingressos que es troben per sota dels 200€ o la mitjana dels ingressos de cada individu en una unitat familiar sigui inferior a 450€.
És individual?	Sí	Sí, encara que es contempla la unitat familiar.	No, segurament serà per unitat familiar.
És compatible amb altres prestacions?	Sí	En general no, encara que hi ha algunes excepcions.	Sí, com per exemple ajudes econòmiques per part de CCAA.
Es pot treballar i alhora rebre l'ajuda?	Sí	No, excepte per a persones monoparentals amb feina a temps parcial. Una part de l'ajuda va destinada a la inserció laboral.	No. Es contempla un programa de reinserció laboral que acompanyi al subsidi.
Qui gestiona el subsidi?	El pot gestionar un Estat, un ens superior (com la UE) o un ens inferior (com una CA).	La Generalitat de Catalunya.	L'Estat espanyol.

- Renda Bàsica Universal: No ha estat aplicada enlloc, per ara només és una proposta.
- Renda Garantida de Ciutadania: S'aplica actualment a Catalunya, amb moltes limitacions.
- Ingrés Mínim Vital: Nova proposta del govern espanyol del PSOE-Podemos.

5. Aspectes positius de la proposta

a) Distribució de la riquesa

La fase actual del sistema capitalista es caracteritza, també, per un avenç de l'automatització i la intel·ligència artificial. Aquest desenvolupament tecnològic afectarà profundament a les relacions laborals. És previsible un escenari de pèrdua constant de llocs de treball i aquest fet preocupa tant a socialistes com a neoliberals. Malgrat l'espectacular productivitat, les condicions de la classe treballadora no s'han vist significativament millorades. Tot el contrari, la distribució de la riquesa és més desigual que mai. Des d'aquesta premissa els defensors de la RBU creuen que la proposta pot ser una forma de redistribuir de manera més justa. A més, la RBU només podria aplicar-se si es realitza un canvi fiscal profund.

b) Augment del consum

La RBU ha agafat popularitat durant la crisi del COVID19 perquè precisament estem vivint una crisi de la demanda. L'augment del consum esdevindria una conseqüència de la distribució de la riquesa. Des del punt de vista neoliberal es tracta d'un factor molt interessant en temps de crisi.

c) Acabar amb la pobresa

La RBU suposaria un ingrés suficient per a mantenir una vida digna, per tant una conseqüència directa seria la fi o la reducció de la pobresa i la conseqüent disminució de les malalties físiques i de salut mental, així com la reducció d'accidents de treball provinents de feines precàries que les persones de les classes més baixes es veuen obligades a acceptar.

d) Eliminar la "trampa de la pobresa"

La "trampa de la pobresa" es dona quan, qui percep l'ajuda, té por de perdre el subsidi si troba qualsevol lloc de treball. Una part molt important de la població que percep ajudes només pot optar a llocs de treball temporals o fins i tot per hores. Aquets tipus de treball són extremadament precaris. És freqüent que les persones creguin més convenient no acceptar llocs de treball temporals o a jornada parcial que representen menys ingressos que les ajudes que ja reben. Amb una RBU aquest fenomen no es donaria. Qualsevol ciutadà rebria la RBU i per tant no existiria la por a perdre el subsidi. Les persones podrien acceptar llocs de treball temporals o a jornada parcial sense por a perdre la RBU. En aquest sentit, i com s'explicarà més endavant, la RBU pot suposar una victòria per a les classes dominants, les quals sempre han volgut flexibilitzar el mercat de treball (contractes temporals, inestables).

e) Menys burocràcia administrativa i més eficiència dels serveis socials

La RBU s'implementaria substituint (o absorbint) altres plans d'ajuda existents. Per tant, es reduirien considerablement els costos administratius. Les actuals prestacions només s'ofereixen als col·lectius que compleixin un seguit de requisits. Aquesta comprovació del compliment dels requisits i el seguiment posterior suposa una despesa pública molt considerable. A més, el

funcionariat públic dels serveis socials dedica una part important del temps a comprovar qüestions burocràtiques. La RBU és, com indica el seu nom, universal. Periòdicament es realitzaria una transferència bancària. Tota burocràcia seria reduïda considerablement i el personal dels serveis socials es podria dedicar a gestionar més eficaçment altres qüestions.

f) Possible augment de la combativitat social

Alguns defensors de la proposta teoritzen que la RBU podria suposar una mena de caixa de resistència que permetria a la classe treballadora poder augmentar les seves demandes. La RBU, diuen, donaria més llibertat a les persones que s'organitzen en els moviments socials per poder dedicar-hi més temps.

g) Menys estigmatització social

El caràcter universal de la RBU situa a tota la població al mateix nivell, d'aquesta manera s'evitarien alguns dels prejudicis existents a dia d'avui. Les persones que actualment necessiten els subsidis es veuen estigmatitzades, gairebé assenyalades, pel fet de ser pobres. A més, l'escrutini que es realitza sobre aquestes persones per part de l'Estat és humiliant.

La RBU la rebrien persones amb una situació econòmica molt complicada i alhora també la rebrien personatges com Amancio Ortega. Això, segons els defensors de la proposta, pot comportar certs malentesos. L'objectiu de la RBU no és que la rebin els rics sinó que la cobri tothom, tenint en compte que els rics són una extremada minoria. Tot i així, les persones que formen part de la classe dominant també rebrien la RBU però, amb el canvi de fiscalitat que proposen els defensors de la RBU, els rics pagarien molt més del que reben.

h) Remuneració del treball domèstic

Com hem dit anteriorment la RBU ha estat proposada diverses vegades des de la lluita feminista. Les dones són un dels grups de vulnerabilitat que podria veure incrementada la seva llibertat amb una RBU ja que proporcionaria major independència econòmica. Diverses pensadores feministes han posat èmfasi en l'anomenat treball domèstic o el treball de cures, els quals no estan socialment reconeguts ni són remunerats. La RBU podria suposar una mena de contrapoder domèstic, reconeixent el treball no remunerat i modificant les relacions de dominació entre sexes.

i) Oci, formació i autorealització

La seguretat econòmica que proporcionaria la RBU permetria a les persones autorealitzar-se, l'oci o la formació estarien a l'abast de capes molt més àmplies de població. Segons els defensors de la proposta es podria resoldre el problema de la reconversió. El problema de la reconversió sorgeix en l'economia quan un gruix de persones d'algun sector perden el seu lloc de treball, principalment per innovacions tecnològiques (per exemple la robotització). Si no es promocionen polítiques de reconversió les persones acomiadades no tenen altra opció que acceptar treballs mal remunerats en altres sectors. La RBU, i la seguretat econòmica que proporcionaria, permetria que les persones invertissin en formació per reincorporar-se al mercat de treball. Per tant, podria augmentar el temps d'escolarització, especialment de les classes més baixes.

6. Aspectes negatius de la proposta

a) Sedant social

Alguns economistes senyalen que l'actual desproporció en el repartiment de la riquesa pot generar un descontentament social considerable. Amb l'objectiu d'evitar brots de protesta les classes dominants poden veure atractiva la idea d'implementar certes polítiques que funcionin com un sedant social. Es tractaria de polítiques socialment ben acceptades, com podria ser la legalització del a marihuana, l'abaratiment de l'oci o la implementació de la Renda Bàsica Universal.

Aquestes mesures tindrien l'objectiu d'anul·lar qualsevol proposta política que pretengui qüestionar l'arrel del problema: el sistema de producció capitalista. Es tractaria, doncs, d'una alienació massiva mitjançant mesures polítiques populars amb un cost considerable per les classes dominants.

b) Aprimament de l'estructura estatal

La RBU també podria suposar l'assoliment del somni dels neoliberals: la reducció del pes de l'Estat fins al seu mínim. Es tractaria d'eliminar les "ineficiències de l'Estat" suprimint nombrosos programes socials o privatitzant més sectors amb l'excusa de l'aplicació de la Renda Bàsica Universal. En definitiva, les classes dominants poden veure l'aplicació de la RBU com una oportunitat d'or per deteriorar la infraestructura pública.

c) Enfortiment de la idea de les persones com a consumidores

L'aplicació de la RBU seria un avenç per part dels neoliberals per aconseguir la conversió gradual de l'Estat en una gran corporació, en una empresa, en la qual els ciutadans esdevindrien simples consumidors. L'objectiu seria augmentar la capacitat de les persones per consumir. En aquest plantejament es deixaria com a secundari l'objectiu de millorar les condicions de vida de les persones i les mesures socials només es valorarien en funció de la capacitat per multiplicar el capital.

d) Retòrica de l'emprenedoria

Seguint amb l'argument anterior la RBU s'analitzaria des d'un punt de vista empresarial. Alguns neoliberals defensors de la RBU defensen que aquest subsidi podria ajudar a les persones a "treure l'emprenedor que porten dintre". Aquesta lògica individualista seria utilitzada per modificar substancialment les relacions laborals existents fins a dia d'avui, com veurem en el següent punt.

e) Flexibilització del mercat de treball

Seguint amb la retòrica neoliberal, el mercat de treball seguiria amb la tendència actual: la flexibilització. Tecnologies com Glovo, Uber, Cabify, JustEat, etc. es veurien potenciades, encara més, amb l'aplicació de la RBU.

7. *Crítica socialista a la RBU*

Fent un balanç simplista dels avantatges i inconvenients de la Renda Bàsica Universal exposats anteriorment es podria arribar a la conclusió que existeixen molts més motius favorables que no pas negatius. Però les conseqüències directes que podria generar l'aplicació de la RBU amaguen un debat de fons que resulta fonamental: com aconseguir la RBU?

La RBU representaria la continuació lògica de l'estat del benestar. És a dir, l'extensió dels serveis públics que ja s'ofereixen ara. Aconseguir la RBU suposaria una victòria brutal de la classe treballadora sobre la classe dominant. Però, realment estem en aquesta situació? No. Més aviat ens trobem en una situació de regressió i de retallades constants. No sembla, ara per ara, que la classe treballadora tingui la força suficient com per imposar un avenç com suposaria la RBU.

Cal tenir present que la proposta de la RBU s'ha formulat des de sectors progressistes però també des de sectors neoliberals. Perquè? Doncs perquè depèn de com s'apliqui pot comportar beneficis per una o per altra classe social. Els beneficis socials directes de la RBU són indiscutibles i, a priori, cap socialista voldria renunciar-hi. Però la RBU també es podria aplicar a partir d'una mena de xantatge per part de les classes dominants: s'aplicaria la RBU a canvi de l'aprimament de l'Estat i una flexibilització del mercat laboral. És a dir, el que s'ha anomenat el cavall de Troia del neoliberalisme.

Per altra banda, si la classe treballadora tingués el poder suficient per imposar la RBU sense que això suposi una regressió en altres aspectes, estaríem parlant, gairebé, d'una victòria sense precedents. Això suposaria aplicar la RBU i, alhora, efectuar una important reforma fiscal en la que la classe dominant es veïés obligada a contribuir significativament. Però el cert és que la classe treballadora no es troba en una situació de força. L'ofensiva neoliberal no ha trobat un moviment obrer organitzat capaç d'aturar l'embat. Fins i tot serveis públics tan essencials com la sanitat o l'educació estan intentant ser privatitzats i, encara que de moment s'han pogut aturar els cops més importants, l'atac de la classe dominant continua insistentment.

Quina de les dues opcions per aplicar la RBU té, ara per ara, més possibilitats de tenir èxit? Una RBU com a cavall de Troia del neoliberalisme o una RBU com a triomf de la classe treballadora?

D'aquestes reflexions en sorgeixen algunes preguntes:

- Ens interessaria, com a socialistes, aconseguir la RBU si per aplicar-la suposa un retrocés en altres aspectes socials?
- En l'hipotètic cas que la classe treballadora tingui prou força com per imposar-se a la classe dominant, s'hauria de limitar a reclamar una RBU?
- Ens interessa basar el nostre discurs en la RBU tenint en compte que és una mesura reformista difícilment assolible i que no qüestiona la propietat privada dels mitjans de producció?
- La RBU és una bona iniciativa per posar sobre la taula diferents debats polítics?
- L'independentisme català hauria d'incloure aquesta proposta en les seves demandes?

